

A kolhozosítás folyamata Szernyén a kollektív emlékezetben

Rezümé. A tanulmányban Szernye XX. századi második felének kutatásával foglalkozom. Az olvasó képet kaphat a falu kolhozosításáról olyan perspektívából, ahogyan azt a helyiek átélték. Az 1945 utáni időszak az egyéni és a kollektív emlékezetben egyaránt tabukkal terhelt. Ennek feloldásában segíthet a napjainkban igen elterjedt kutatási módszer — az „oral history”. Mindezeknek a múltat idéző valóságos, átélt történeteknek az átörökítésében van a legnagyobb jelentősége. A tanulmány nemcsak történészhallgatók, de minden kedves érdeklődő számára lett összeállítva tudományos ismeretterjesztő céllal.

Резюме. У статті зроблено спробу показати історію села Серне, зокрема висвітлено процес організації колективного господарства на основі розповідей місцевих жителів. Про події, які відбувалися після 1945 року, довгий час було заборонено говорити, тим більше досліджувати. Для вивчення цієї теми найбільш ефективним методом є «oral history». Важливе значення мають спогади, на основі яких можна відтворити події минулого. Дана робота призначена не тільки для студентів історичного факультету, але й для всіх бажаючих, хто хотів би більше дізнатися про історію даного періоду.

Abstract. In the present work I tried to represent the history of Szernye in the second half of the XXth century. With the help of recollections of the local inhabitants the reader can get an overall picture of the procedure of organizing collective farms in Szernye. After 1945 people living in the village were not allowed to express their thoughts freely about the Soviet regime. Only after the collapse of the Soviet Union there was an opportunity to investigate the circumstances. We have used the method of oral history and summed up the historical facts. The inhabitants of Szernye who were members of the collective farm give us significant information about the main historical events of this period. The aim of this study is to describe the history of the aforementioned collective farm.

A történészek elsősorban levéltári forrásokat igyekeznek feltárni, amelyek ma már jól hozzáférhetőek. Azonban a levéltári forrásokban nem gyakran találkozzunk a hétköznapi emberek ki nem mondott (mert nem lehetett) gondolataival. Életvitelük és tevékenységük írásosan alig-alig dokumentált.¹ Az 1945 utáni időszak az egyéni és a kollektív emlékezetben egyaránt tabukkal terhelt. Az emberek nagy része nem tud mit kezdeni a szocialista időszakra vonatkozó emlékeivel. A hétköznapi emberek többnyire szavakban, nem pedig írásban adják tovább emlékeiket. Ebben segíthet a napjainkban igen elterjedt kutatási módszer: az „oral history”. Mindezeknek a múltat idéző valóságos, átélt történeteknek az átörökítésében van a legnagyobb jelentősége.²

* II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem és Társadalomtudományi Tanszék, V/10. évfolyam. A tanulmányt Molnár D. Erzsébet lektorálta. * Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, Кафедра історії та суспільних дисциплін, V/10 курс. * Ferenc Rákóczi Transcarpathian Hungarian Institute, History and Social Sciences Department, volume V/10.

¹ http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszet/index.php?option=com_tanelem&id_tanelem=835&tip=0 (2012. 04. 25.)

² TÓTH ESZTER ZSÓFIA: *Munkásság és oral history*. 2005, Múltunk, 78.

1946-tól a kárpátaljai lapokban egyre több cikk jelent meg a kolhozrendszer dicsőítéséről: „*A Szovjet-Unió páratlan államberendezkedésének egyik legszebb pontja: azé a föld, aki megdolgozik érte.*”³ Ezen írások célja az volt, hogy elhittessék a gazdákkal: jómódú élet vár a kolhozistákra. A Szovjetunióban alapjában véve már 1932-ben véget ért a mezőgazdaság szocialista átalakítása. Vidékünkön ez a folyamat 1946-ban indult meg, amikor sorra jelentek meg a kolhozok.⁴ 1946 végén már 620 földműves társulás volt Kárpátalján. A két első kolhoz Nyikita Hruscsov és Georgi Dmitrov nevét viselte. A Hruscsov Kolhoz az ungvári járási Eszenyben hozták létre. A Dmitrov Kolhoz bolgárkertész volt, melyet a Munkácson élő bolgárok alapítottak az Oroszvágn.⁵

Szernyén a kolhozrendszer kiépítését a kollektív emlékezet alapján vizsgáltuk meg. Egy kérdőívet állítottunk össze, melyben a témához kapcsolódó kérdések szerepeltek. Irányított beszélgetést folytattam olyan emberekkel, akik még emlékezhetnek ennek a folyamatnak a kezdeteire. Kevés ilyen idős korú ember él már a településen, és azok jó része sem beszámítható, vagy éppen ágyhoz kötött. Illetve voltak olyan lakosok, akik nem szerettek volna a szocialista rendszerrel beszélni, még ennyi év távlatából sem. Így többnyire maradt olyan emberek emlékezetének a feltárása, akik abban az időben kiskorúak vagy fiatalok voltak. Összesen 5 nyugdíjas embert sikerült megkérdezni, akik visszaemlékezéseikkel segítettek a kutatásunkat.

A megkérdezettek mindegyike református vallású, nyugdíjas. Az akkor szokásos 7-8. osztályt végezték el Szernyén, illetve egy személy Csongoron: „*Nyócad osztályig. Jó tanuló voltam, de nem vittük semmire. Mindig azt mondtam, tanítónő leszek, úgyi jó tudok számolni. Számolásbú nagyon jó voltam mindig. Olyan zűrzavaros volt a helyzet.*” Kozma Borbála szintén volt kolhoztag, elvégezte a 9. osztályt is: „*Hát ott a faluba jártam iskolába, nyóc osztályt. A kilencedikbe egy héten egyszer kellett mán menni.*”

Szernyén az első kolhoz a visszaemlékezések alapján 1947-48-ban hozták létre, de vannak, akik a barkaszoói, csongori kolhozzal való egybecsatolás dátumára emlékeztek – 1949. Arra, hogy hogyan kezdődött a kolhozosítás a településen, szinte egybehengző választ adtak: „*1947–48, megmondták hogyhát mindent elvesznek a néptől minden főlít, földet mindent. Ugy akkor még megéngedték, hogy bevetették maguknak az izét, learatott a níp. Megmondták nekik, hogy vessenek be minden földet, de már aratni nem saját maguknak fognak, egy csomóba egy helyre*” – így emlékszik vissza Orbán Dénes, volt kolhoztag. Ugyanígy él az emlékezetében a többi megkérdezettnek is: „*Hát várjál, az embereket elvittik 48-ba én szerintem úgy valahogy. Elvittik ezeket az embereket a lágerbe. Oszt ugy volt az.*”

³ Kárpátaljai Állami Levéltár (a továbbiakban: KÁL), sz. n.: *Azé a föld, aki megmunkálja. Aki ötven évig várt jogos tulajdonára.* Vörös Zászló, 1946, 2. évfolyam, 11. (20.) szám

⁴ CSANÁDI GYÖRGY: *Sorsfordító évek sodrában.* Ungvár, 2004, PoliPrint, 192.

⁵ OFICINSZKIJ ROMÁN: *A szovjet időszak sajátosságai.* In *Kárpátalja 1919-2009 történelem, politika, kultúra.* Főszerkesztő: Fedinec Csilla, Vehes Mikola. Ungvár, 2010, Argumentum Kiadó, Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Intézete, 276.

48-47 pontosan így.”⁶ Szernyén csak 1947-ben alakult meg a kolhoz, az újságok már hangoztatták ennek minden előnyét: „A kolhoztag a kolhozban saját magának dolgozik.”⁷ Ilyen és ehhez hasonló cikkekként jelentek meg egész Kárpátalján.

Maga a folyamat a már jól ismert módon zajlott le, ahogyan azt a szakirodalomból ismerjük. Akkor még nem gondolták a földművesek, hogy földjeiken már nem ők, hanem a kolhoz fog aratni.⁸ A legtöbb helyen gyűléseket hívtak össze, ahol bejelentették, megalakul a kolhoz. A visszaemlékezések is erről tanúskodnak: „Vót egy gyűlés, ahová el kellett menni mindenkinek, ha nem ment mindenkivel, elmondta neked a szomszédod vagy mit tudom én! Hogy miről van szó.”⁹ Mindent elvettek, amit csak lehetett, hogy megépülhessen a kolhoz: „Nem úgy kezdődött a kolhoz az állam rendezte, oszt akkor csak be kellett állni, hanem a níptű összeszedték. Nekünk is vót három tehen, egyet csak kivezettek az ólbul osztán hiába sírtunk csak kivezettik bevittik a kolhozba. Ahol vót pajta azt is elvittik.”¹⁰ Magára a szervezésre így emlékszik Kozma Borbála: „Hát a szervezés. Hát én mán azt se tudom, hogy hogy értesítettek vagy hogy nem. Csak mindenkinek mondták, nem is tudom, hogy a házakhoz mentek oszt úgy értesítették az embereket vagy hogy, nem tudom ilyen pontosan, de na mindenkinek be kellett iratkozni.” Ebből az derül ki, hogy ugyan volt gyűlés, de arra nem ment el mindenki, így sokan csak a szomszédjuktól tudták meg, hogy kolhoz alakul a faluban. Vagy már csak akkor szembesültek vele, amikor udvaraikról látták lehajtani az állatokat, szétszerelni pajtaikat.

Még nehezebb volt a helyzet azok számára, akiket kuláknak nyilvánítottak. A kolhozok megalakításának kezdetén elkezdték a „tisztogatást” a „boldog szocializmus” építői. Többezser ember ellen indítottak „kulákpereket”, akiket kuláknak nyilvánítottak, egyenesen a Gulagokra száműzték kényszermunkára. Ugyiszintén az is, aki nem lépett be a kolhozba „önszántából”, hamar munkatáborban találta magát.¹¹ A kulákok ellen számos negatív cikk jelent meg, de nem tudták pontosan, mit is takar ez a kifejezés. Annyi volt bizonyos, hogy akinek nagyobb a magántulajdona, az kulák. Többek között a *Vörös Zászló* című lapban is jelentek meg ilyen cikkek: „Legtöbb községünk kulákrétege nem mindig tudta levetni magáról a tőkés korszakban felülről szított önzést, még mindig nem tudott beilleszkedni a szovjetkeretekbe, a szocialista politikai és gazdasági rendszerbe.”¹² Szernyén a visszaemlékezések alapján voltak kulákok, illetve annak bélyegezték őket, akikre szintén az a sors várt, mint szerte Kárpátalján: „Eleg nem jól ment. Minket

⁶ Barkaszi Gabriella (1934, Szernye)

⁷ KÁL, sz. n.: *A kolhoz keletkezése, lényege és jövője*. Vörös Zászló, 1947, 3. évfolyam, 23. (186.) szám

⁸ CSANÁDI, i. m. 2004, 195. BOTLIK JÓZSEF: *Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkelet- Felvidék és Kárpátalja XIX-XX. századi történetéhez*. Budapest, 2000, Hatodik Síp Alapítvány, 287.

⁹ Orbán Dénes (1940, Szernye)

¹⁰ Barkaszi Gabriella (1934, Szernye)

¹¹ CSANÁDI, i. m. 2004, 192.

¹² KÁL, NÉMETH JÓZSEF: *A kulák az csak kulák, azaz ellenségünk marad*. Vörös Zászló, 1947, 3. évfolyam, 62. (175.) szám

kuláknak nyilvánítottak, úgyhogy... ”¹³ „A kulákokat elvittik lágerbe oszt majd mikor Sztalin 53-ban meghalt, hazajöttek, letötötték vagy 6-7 évet.”¹⁴

A településen a következő személyeket és családjaikat bélyegezték kulákoknak: „Vót a faluba vagy 4-5 család, lehetett sok. Tar Gyula vót kuláknak nyilvánítva, akkor Tar Károly, a dombon laktak. Hát azokat én nem tudom minek, el is vitték én úgy emlékezek. Hogy elvittik, hogy nem akartak beállni, oszt elvitik őket.”¹⁵ Az előbb említett Tar Gyula és családja később „belépett” a kolhozba: „Egyet tudok, ha tudod, hogy ki az, akit Tar Gyulának híjtak. Mán az meghalt, annak a fia is meghalt. Azok is beléptek. Még tudom ott nagy udvar vót, mert nekik vót sok jószág, nagy ólak meg minden.”¹⁶

Ahogy máshol, így itt sem kérdezték meg, ki akar belépni a kolhozba, elvileg „önként” léptek be az emberek: „Hát akkor, ha erőszakkal kellett lépni, akkor kutya világ vót. Úgyhogy önként kellett belépni, mindenkinek, mert ha nem, adtak 25 évet vagy 15-öt. Ilyen világ vót, ilyen vót a kommunizmus. S akkor ezek a brigádérok, meg a kolhozvezetőség fogták a kisebb kommunistákat, hajtották oszt őket! Boncsátok le eztet, boncsátok le aztat! Még akkor nem vótak ezek az ólak. Úgyhogy csináltak nagy ólakot, mindent. Senkinek nem hagyni semmit, se jószágot.”¹⁷ Ugyanerre így emlékszik Barkaszi Gabriella, volt kolhoztag: „Hát nem erőszakoltak, hát nem vót aki nem állt be, azt kuláknak nyilvánították.” „Olyanrul nem tudok”¹⁸ mondták az emberek, aki ne lépett volna be.

Már kész tények elé voltak állítva az emberek: vagy belépnek a kolhozba, vagy kényszermunkára viszik őket. „Nem tetszett az senkinek. Csak tudod, kinek tetszett, a hírbéli kommunistáknak és azoknak ez tetszet, mert dógozni nem szerettek a kommunisták! Nem szerettek. Elvették a földet a kolhoz használta mán utána. 49-be 50-be. Egymás közt a kommunisták megválasztották a kolhozelnököt, megválasztották maguk közt a brigadért, birót, könyvelőt, meg buháltert. Oszt így ment.”¹⁹ Olyan belépés volt ez a kolhozba, amiről mindenki tudta, hogy kényszer: „Muszájtottak. Kényszerítettek. Muszáj vót itt mindenki.”²⁰ A legtöbben mégis beletörődtek a helyzetbe: „Elvették, oszt akkor mán jártunk dógozni. Kellett menni.”²¹ Míg mások nem támogatták, de ugyancsak nem tehettek ellene semmit: „Hát én nem. Nem tudtam támogatni. Mán akkor ugyi ez még csak ősszel megalakult, oszt én mán tavaszra...”²² A kolhoz jelentette az egyetlen megélhetési lehetőséget ezután: „Hát muszáj vót, hogy tudjunk hon dolgozni.”²³

¹³ Barkaszi Kálmán (1939, Szernye)

¹⁴ Orbán Dénes (1940, Szernye)

¹⁵ Barkaszi Gabriella (1934, Szernye)

¹⁶ Kozma Borbála (1928, Csongor)

¹⁷ ORBÁN DÉNES (1940, Szernye)

¹⁸ Barkaszi Kálmán (1939, Szernye)

¹⁹ Orbán Dénes (1940, Szernye)

²⁰ Barkaszi Kálmán (1939, Szernye)

²¹ Barkaszi Gabriella (1934, Szernye)

²² Kozma Borbála (1928, Csongor)

²³ Barkaszi Magda (1944, Szernye)

Így jártak el a hadifogságból hazatért emberekkel is, ugyanis a szovjetrendszer nagy hangsúlyt fektetett a megbízhatóságra²⁴: „*Ha valaki nem is dőgözött a kolhozba, például mint apám, nem dőgözött a kolhozba. Mert 46-ba a lágerbű, Németországú, az amerikai fogságú hazajött, oszt őket már akkor a kommunista rendszer, nem a kommuista rendszer, hanem az itthoni vírbeli kommunisták húzoták! Hogy minek jött olyan későn: fasiszta kényre dolgozott, meg mindenfélivel, vótak ilyen színészek. Ez így ment akkor. Akinek vót annyi földje, 25 hektár vót egy gazdának az 25 évet kapott, akinek 20 hektár vót nem kapott, nem börtönözték be.*”²⁵

A szovjetrendszer kiépülése előtt az emberek rendelkeztek magántulajdonnal, de amikor 1944-ben Kárpátalját elcsatolták és az USZSZK része lett, tudni lehetett, hogy ez hamarosan itt is megváltozik. Felszámolták a magántulajdont, államosították a vállalatokat, üzemeket, ezzel megfosztva a magángazdálkodókat létalapjuktól. A mezőgazdaság erőszakos átalakítása, a kolhozosítás gazdaságilag és erkölcsileg tönkretette a falvakat. Nemcsak a telkeiket, állataikat, bútoraikat vették el, de saját házában is csak kegyből lakhattak ezután az emberek.²⁶ Minden háztáji javat be kellett szolgáltatni önként, ha nem, úgy is elvették. Mivel a kolhoz akkor kezdett megalakulni, nem voltak még felszerelései, így azt az emberektől szerezték be. A kolhozosítás következtében szinte az összes földet államosították, csak a kerteket hagyták meg magánkézben, ahogy erről tanúskodnak a visszaemlékezések is: „*A földet elvetik, nem számított, hogy mennyi van. Meghagyta, ha vót valakinek 25 ár vagy 25 szotek. Meghagyták telkébe. De a kinti földet a határon mindent elvették. A jószágot mindent elvittek, hagytak egy tehenet vagy egy diszót, egyet hagytak. Elek bátyádnál vót egy nagy csűr, annak egy háromnegyed részét elvették, elvitte a kolhoz, mert ípitkezni kellett. De nem vót mibű. Mindent cserepet, palát, vályogot, mindent amit találtak, vittek, oszt akkor hozzafogtak építeni azt a raktárt, ami itt van velünk szemben. Még akkor nem fért bele a termés minden. Vótak a gazdáknak olyan raktárai vagy ilyen helyiségek, oszt oda bevitték oda rakták. Le volt mázsálva minden.*”²⁷

A kezdetekkor, mivel nem voltak még a kolhozoknak épületei, a learatott terményt és az állatokat az eltulajdonított csűrökben, pajtákban tartották: „*A népnek kellettett összegyűjteni mindent a kolhoznak, mer se egy zsák nem vót, se egy semmi, osztán a néptől vitték. Össze kellettett tenni, osztán beadni a kolhozba. Hogy legyen nekik mibe a terményt beletenni, vagy mit tudom én, mert akkor még a raktár is nem vót, hanem azt se tudom már, hogy hogy vót. Na mondom, elég nehéz vót az első évek, de aztán egy kicsit oszt jobb lett. Mikor már a kolhoz is jobban kifejlődött. Abbul alakult meg, már úgy mondom a nípibűl, met a terményt is tán, de a jószágot kellettett leadni, a szekereket, ilyesmit mindent elvittek, hogy avval*

²⁴ BRENOVICIS, i. m. 2009, 94.

²⁵ Orbán Dénes (1940, Szernye)

²⁶ MÓRICZ KÁLMÁN: *Kárpátalja sorsfordulói*. Budapest, 2001, Hatodik Síp Alapítvány, 141-142. BOTLIK, i. m. 2000, 288.

²⁷ Orbán Dénes (1940, Szernye)

szántottak. Mert ugyi ott nem vót, csak abból alakult meg, amit a níp beadott, meg elvittek tülünk. Épületeket is lebontottak."²⁸

Ami a háztáji javakat illeti, minden elkobzásra került, bármekkora terület volt: „*Hát ami vót, mindet elvették, ... na nekem az anyámnak 1,5 vagy 2 hektár föld annyi vót.*"²⁹ Barkaszi Gabriella, volt kolhoztag nem pontosan emlékezett a családjá földterületének a nagyságára, de abban bizonyos volt, hogy mindet elvették tőlük is: „*Mennyi lehetett nekünk. Hány hektár lehetett. Akkor meg hódba beszéltek, hát vót vagy 10. Hát nem tudom, sok helyen vót, hát 10 helyen vót földünk. Nem vót mindenütt nagy helyeken, de vót.*" Akinek nem volt semmilyen magántulajdona, az a kétkezi munkáját adta a kolhoz épüléséhez, mivel az új mezőgazdasági raktárhelyiségeket fel kellett építeni: „*Minékünk nem vót, még akkor fiatalok vótunk, ugyhogy nekünk nem vót mit leadni a kolhoznak. Még akkor, mikor összekerültünk, nem vót nekünk olyasmi. Csak mi nem ezen az udvaron laktunk, hanem ott, ahon Ánya lakik. Gyuszi bátyádnak a nagybátyával laktunk, mikor mi idejöttünk, már elvittek mindent, jószágot, csúrt elvittek, ilyesmit vittek, tehenet, kinek vót ökör; úgy mondják befogó. Le kellett adni, mert muszáj vót a kolhoznak mivel dógozni.*"³⁰

A magánszektor ekkor még nem szűnt meg teljesen, csak 1950-ben, illetve ekkor tartották meg az első olyan gyűlést, ami egyszerre zajlott az egész országban: május 30-án Moszkvában a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának Központi Bizottsága határozatot hozott „*a kis kolhozok összehívásáról és a párt-szervezetek ezzel kapcsolatos feladatairól*”.³¹ Magántulajdonnak meghagytak, illetve – még a kiépítés kezdetén – „*adtak 15 szoteket*”³², majd ezt is államosították.

Kárpátalján a kolhozok száma a felére csökkent, majd az is feleződött. Így vonták össze a szernyeivel 1949-ben a barkaszóit, majd a csongorit Kirov Kolhoz néven. A volt kolhoztagok szerint a szernyei nagyon gazdag volt, míg a szomszédos barkaszói és csongori szegény, ezért vonták egybe: „*Barkaszó nagyon le vót szegényedve, a mi kolhozunk gazdag, nagyon gazdag vót! Az egész megyébe a második helyen vót. Itt a Munkácsi járásban csak Lucska vót olyan megint, de Lucska is csak azért, mert ruszin falu, meg Ladányi Annát kinevezték geroj hősnek, munkahősnek, oszt mindegy. De a milyénk nagyon gazdag volt. Hozzánk csatolták Barkaszót, utána hozzánk csatolták Csongort.*"³³

Az első kolhozelnök és brigádvezetők a helyiek közül kerültek ki: „*Tóth Kálmán mind szernyiek. Mindenki.*"³⁴ Később a kolhozok összevonásával lett a vezetőség tagjai között barkaszói és csongori is: „*A helybeli elnök Tóth Kálmán*

²⁸ Kozma Borbála (1928, Csongor)

²⁹ Orbán Dénes (1940, Szernye)

³⁰ Kozma Borbála (1928, Csongor)

³¹ *Хроніка Закарпаття (1867–2010). Кárpátалја évszámokban (1867–2010)*. Нпуково-дослідний інститут політичної регіоналістики. Серія „Studia Regionalistica” Ужгород, Видавництво УжНУ „Говерла”, 2011, 135.

³² Barkaszi Kálmán (1939, Szernye)

³³ Orbán Dénes (1940, Szernye)

³⁴ Orbán Dénes (1940, Szernye)

vót, még anyósomnak sógora vót. Nem vótak szernyiek olyan sok. Hát meg Nemes Józsi is benne vót, akkor szernyi. Inkább jöttek Barkaszóru, is vótak Homonnai. Orbán Tamásné volt sokig-sokig buhálter. A pénztárnak meg aki megvakult, il még Tóth Ernőnek a felesége a pénztárnok, meg is vakult.”³⁵ A legtöbben még emlékeztek a volt munkavezetők neveire: „Tóth Kálmán. Falubeli. Vótak brigádvezetők: Kovács Sanyi, Nemes Józsi az építkezési brigádér, Tóth Zoltán szina brigádér.”³⁶ A kolhoztagokká lett falusiak hetente gyűléseket tartottak. A gyűlések azonos módon zajlottak: beszédet mondott a kolhozelnök, amelyben vázolta a teendőket, beszámolt az elvégzett feladatokról. Ilyenkor leltárt készítettek a kolhoz javairól, megválasztották a pásztorokat, szekereket az adott időnyre.³⁷ Orbán Dénes visszaemlékezései alapján gazdag volt ugyan a kolhoz, de az időjárás viszonyok miatt mégsem lehetett mindig jó termést aratni: „Vót itt egy Stemberszki nevű ember, de ő úgy került be nem ide, hanem Barkaszóra. Mint egyszerű kolhozista mezítláb, gatyaszárba járt a mezőre meg a faluba is mindenütt, mer olyan szegény ember vót. Oszt e meg fogta, ez a Stemberszki, magán uton a gazdasági iskolát elvégezte, oszt megválasztották agronomnak, akkor hozzánk csatolták Csongort. 59-be mentem katonának, oszt akkor vót itt olyan szűkös a termény nem vót jó az időjárás, ugy mint most. Oszt ahogy hozzánk csatolták Csongort, ez a Stemberszki meg kitalálta azt, hogy megyen Ukrajnába, oszt hoz buzát. El is ment, oszt hozott három vagon buzát, az 180 tonna. Abból jutott egy munkanapra 2 kila vagy 3 kila hát számítsd ki, ha valakinek vót 500 munkanapja az mán 10 mázsa buzát kapott, de ha két vagy három ember dógozott a kolhozba, az mán kapott harminc mázsa buzát. Vót mibü ilni vót mibü eladni is, meg minden. Oszt így a csongoriak, mert mindig Szernye vót legjobban a gyűlisen, a csongoriak felálltak: nem kell Tóth Kálmán! Stemberszki kell! Ugye Tóth Kálmánt, a szernyi embert leváltották a kolhozelnökségbü, lett Stemberszki! Amikor Stemberszki lett a kolhozelnök, Stemberszki oszt megmutatta, hogy hogy kell ilni. Jól ment a kolhozba akkor is, csak nem úgy! Akkor mán a csongoriak megkezdték nem jó kolhozelnök, ilyen vót a rendszer.” A kolhozelnökök váltották egymást, ahogyan azt a lakosság szerette volna.

Az államosított földek nagyságára nem emlékezett pontosan senki: „Akkor még mikor a legelején, mikor alakult a kolhoz megfele, akkor vót, de csak a szernyi kolhoznak, mert akkor még Csongor és Barkaszó is külön vót. Vót 1200 hektár szántó, amin szántottak, vetettek. Azon kívül a kiserdő, ami most is megvan, az vót 60 hektár. Hogy mennyi kaszálló vót? Na meg két oldal a patak. Akkor fogták osztán Barkaszót hozánk csatolták, mert Barkaszó nagyon szegény kolhoz vót, vót hogy 20 deka búzát adtak egy munkanapra. A vót kutyavilág! Mán akkor három, négy kila búzát adtak egy munkanapra. Meg 7 kila tengerit. Na de mindenkinek vót egy kis kertje, oszt akkor a piacra, munkácsra vitték. Megéltek.”³⁸

³⁵ Barkaszi Gabriella (1934, Szernye)

³⁶ Barkaszi Kálmán (1939, Szernye)

³⁷ OFICINSZKIJ, i. m. 2010, 278.

³⁸ Orbán Dénes (1940, Szernye)

Az egyszerű munkások napjába enged betekintést nyerni a következő visszaemlékezés Barkaszi Gabriellától: „*Hát nehezen telt, megmondom őszintén, hogy én nem tudtam menni előbb a gyermekektől, kettő meghalt nekem, meg egy öreg apósom lebénult. Egy pár évig dógoztam meg az uramat azut vitték el katonának három évig. Azut. A három gyereket, akik megvannak, nevelni kellett, mert aprósok vótak. Négyszáz éves vót Ibolya, ösmered. Na meg Pisti, aki Moszkvába lakik, meg szembe lakik Tibi. Vagy hat évig nem tudtam menni a kolhozba, de azír, de ebbe az alter, ugy mondtuk alter, ilyen nec alter vót, amibe kellett dógozni, na itthon. Beadtuk aztat, hát az a hat év is nekem a nyugdíjamhoz ment. Utána meg 17 évig vót az uram csoportvezető a dohányba, míg le nem bémult, osztán jártam a dohányba, onnan meg a dolenkára jártam vagy három, négy évig. Míg a nyugdíjazott kort el nem értem. Mindig dógoztam. Reggel kezdtük nyóckor, akkor vót egy óra hossza ebéd, utána vagy öt óraig délután, utána meg megint főztünk vacsorát, utána meg megint mentünk este 11 óraig meg 10-ig. Vót palánt elültettük, mán ott ahon vót, beleültünk a gépbe, oszt raktuk belefele nem csak kézzel kellett hajlánozni, hanem beleültünk a gépbe, oszt akkor ment a gép, oszt raktuk. Ügyesen kellett rakni, tudni, hogy hogy ülteti le a dohányt. Utána kapálgattuk vagy háromszor. Akkor megnőtt, lekocsoltuk a tetejét, le kellett kocsolni. A virágját letörni, hogy jobban nőjön. Utána letörtük, szekerekkel hazavittük, oda a pajtába, oda a kolhozba. Felfűztük olyan spárgára, na olyan 2,5 méter, amilyen vót a rudak. Azt szépen el kellett egyengetni, kikötni, elegyengetni. Mikor megszáradt lehuztuk arról a zsinórul osztán simítani kellett kifelé. Aztán levittük a beváltóba Munkácsra. Ott átvettük kellett osztályozni, hogy hát na, hogy mék milyen! Négy fele is kellett rakni sárga, a bordót külön, a sárga, a nagyságát is kellett. Aztán szépen összepárolni oszt ugy fizették meg. Az első osztályuért többet adtak. Na abbul vót nekünk a százalék, ha vót nekünk sok első osztályú dohány, akkor több százalékot is kaptunk.”*

A kolhoztagok bérezése kezdetben termény volt, majd felváltotta, helyenként kiegészítette a pénzbeni fizetés. A kolhoztagok által végzett munka értékelését nem pénzben, hanem egy más egységben: munkanapban fejezték ki.³⁹ Később, 1950-től a fizetést az emberek a nyilvántartott munkanapok száma alapján kapták meg. A kolhozelnököknek számolták el a legtöbb munkanapot (300–360 nap), a legtöbb kolhoztag a minimális munkanap (180 nap) után kapta a bérét.⁴⁰ És hogy mire volt az elég abban az időben, azt mindenki egyhangúan a munkához kötötte. Szinte mindegyik adatközlő szerint jobban meg lehetett élni, mint most. Erről fogalmazzák meg a visszaemlékezéseikben: „*Hát ugyi azt pontosan nem tudom mán, hogy mennyi vót a munkabér. Eleinte vót ugy, hogy terményt adtak, meg valamennyi pinzt is év vigin adtak. Hát azt én mán pontosan nem tudom megmondani, hogy mennyi vót.*”⁴¹ „*Jó vót. Meg lehetett élni.*”⁴² „*Jobban mint most. Pénzt*

³⁹ KÁL, sz. n.: *A kolhoz keletkezése, lényege és jövője*. Vörös Zászló, 1947, 3. évfolyam, 23. (186.) szám

⁴⁰ OFICINSZKIJ ROMÁN, i. m. 2010, 279.

⁴¹ Barkaszi Gabriella (1934, Szernye)

⁴² Barkaszi Kálmán (1939, Szernye)

is adtak meg terményt is. Mikor a szőlőbe dógoztam, akkor szőlőt is adtak.”⁴³ Egyesek szerint viszon kevésnek bizonyult: „Valamikor norma-norma. Arra vót elég, hogy vót még egy kis háztáji, ugyi kert mindig vót abba az időben, még vót nekünk tehén osztán vót turó, tejfel, tej. Na azír nem kellett mindent venni, aztán valahogy kijöttünk. Nem olyan jól.”⁴⁴

A falvakat sorra járták agitátorok, akik igyekeztek meggyőzni az embereket, hogy lépjenek be a kolhozba.⁴⁵ Szernyén ilyen agitátorokra egyedül Kozma Borbála emlékezett: „Vótak. Vótak.” De a neveket, vagy hogy kik voltak, már nem tudta felidézni. Mások szerint viszon nem voltak, akik a lakosságot igyekeztek volna befolyásolni: „Nem. Nem vótak agitátorok.”⁴⁶

Attól függetlenül, hogy valaki nem volt párttag, még be kellett „lépni” a kolhozba. A párttagságra senkit sem köteleztek, hiszen már megvoltak a saját embereik „a hírbéli kommunistáknak”.⁴⁷ A faluban szintén nem volt kötelező belépni, ugyan néhány embert megpróbáltak meggyőzni erről: „Én, mikor mentem katonának fele, akartak engem komszomolnak, akkor alá is irtam, de utána meggon-doltam és megsemmisítettem. Ugyse nem szerettem semi pártba lenni.”⁴⁸ „Nem, aki akart hát belépett a pártba, aki nem akart, nem lípett be. Aki akart belépett.”⁴⁹ „Nem vót kötelező, de aki akart mehetett pártagnak. Beírhatta magát, ha akart kommunista lenni. Megmondta, hogy én kommunista akarok lenni, oszt akor adtak neki. Adtak egy időszakot: 3 hónapot vagy egy fél évet járni kellett pártgyűlisekre meg minden, oszt akkor egy fél év múlva, nahát mit tudom én kit hogy, nahát megkapta a párttagságot.”⁵⁰ Volt, aki csak arra emlékezett, hogy ők nem léptek be: „Nekünk nem lépett be az apánk. Ezt tudom.”⁵¹ Mivel azelőtt sem voltak az emberek párttagok, nem tartották fontosnak belépni: „Én ugyan nem líptem be semmi pártba!”⁵²

Azt, hogy milyenek voltak a viszonyok, a legtöbben pozitívan értékelték, mert „Aki szeret dógozni, annak mindegy a munka. Mindenütt meg lehet keresni.”⁵³ Az emberek úgy nyilatkoztak, hogy a megélhetésre elég volt, amit megkerestek: „Nem. Nem annyira vót nehéz. Mer akkor mán rászámoltunk, hogy valamit már kapunk. Utól mán adtak az igaz pinzt, kaptunk még százalékot is, azt tudom. Mán abba az időbe én is abból vettem butrot Ibolyának, mer kaptunk sok százaléket. Fizettük mi ugy mondták akkor: prom szojuzt. Valamit kellett fizetni, mindig lefogták, minden hónapban. Az olyan, mintha betegségélyzőt fizettünk volna,

⁴³ Barkaszi Magda (1944, Szernye)

⁴⁴ Kozma Borbála (1928, Csongor)

⁴⁵ Csanádi, i. m. 2004, 192.

⁴⁶ Barkaszi Magda (1944, Szernye)

⁴⁷ Orbán Dénes (1940, Szernye)

⁴⁸ Barkaszi Kálmán (1939, Szernye)

⁴⁹ Kozma Borbála (1928, Csongor)

⁵⁰ Orbán Dénes (1940, Szernye)

⁵¹ Kozma Borbála (1928, Csongor)

⁵² Barkaszi Magda (1944, Szernye)

⁵³ Barkaszi Kálmán (1939, Szernye)

de hát nem vótunk betegek akkor, na hát nem. Nem kaptunk mi vissza semmit abul. Rengeteget lefogtak, kivált akik... Na utól mán jó volt, mikor visszaemlíkszek (százalíkot). Az uram is ott dógozott, meg én is, oszt akkor hát jól jött ki. Osztt akkor tudtunk valami nagyobb dógot venni."⁵⁴

1991-ben, amikor végleg eltűnt a térképről a Szovjetunió, az öröksége még egy ideig tovább élt – a kolhozrendszer. Szernyén a kolhoz feloszlása után – 2000 tavaszán – a helybeliek közül sokan ismét önálló gazdálkodásba kezdtek. A lakosokat a kolhozrendszer bukása nagyban érintette, megszűntek a munkahelyek, a megélhetésük kétségessé vált: „*Hát én azt mondom, a kolhozban többet kerestek mint most sok helyen kint a munkahelyen, akik kijártak dógozni. Csak akkor nem vót ennyi munkanélküli. Ha munkanélküli van, akkor nincs pinz, de ha van munkája akkor van pinz és jobban meg lehet ilni. Hát minek! 34 kopek vót egy olyan kenyír, mint ami most 6 griveny, 16 kopek vót az a vályogkenyír, az a barna kenyír jobb vót, mint a mostani fehér kenyír. És megkereste mindenki a 180-200 rubelt. Na számítsd ki, 16 kopek vót egy kenyír, egy rubelírt vett hat kenyeret két disznónak elég vót egy nap. Most mennyit eszik meg egy disznó, 210 griveny most egy mázsa búza. Most! De tavasz 280 vót, 2 disznónak elég egy hónapig!*”⁵⁵

A rendszer bukása már csak azért is negatív megítélésű részükről, mert ők ebben élték le az életüket. Furcsa volt, hogy egyik napról a másikra megszűnnek a mindenkinek munkát adó kolhozok: „*Hát megmondom neked, hogy egy kicsit furcsa vót. Na mittudom én mer... Ez a baj itt is, olvastam én is újágából. Eleinte is úgy vót, aki tudta megszántani a földjét, jó vót, aki nem az nem.*”⁵⁶ A nyugdíjasokat nem igazán rázta meg, de féltették gyerekeiket, hogy számukra nem lesz munkalehetőség: „*Egybű jó vót, egybű nem. Nem úgy jött ki, ahogy gondoltuk. Akkor vót munkalehetőség mindenkinek, nem kellett... Kitanul például egy iskolát: tanítónő vagy valami, nem tudnak neki munkahelyet adni. Akkor vót mindenkinek munkahely. (Mi volt a negatív oldala?) Gyenge a fizetés.*”⁵⁷ „*Nem vót olyan nagy izé. Az nem régen szűntették meg. Mán én akkor nyugdíjas vótam, hát nem annyira érintett, mán akkor. Meg az uram is beteg lett, most lesz 20 éve, hogy meghalt 23-án. Nem olyan tul rígen lehetett, 10. Van mán 10. Hát annyi mán van.*”⁵⁸ Az elhangzottakat összegezve Barkaszi Magda szavai mindent kifejeznek: „*Nehezebb, nehezebb vót utána, mikor mán a kolhoz megbukott. Nem vót munkalehetőség.*”

A kolhozosítás miatt harag az emberekben nincs, feltehetően azért, mert becsöppentek ebbe a korszakba. Még fel sem eszméltek, és az 1944-es csatlakozás után az USZSZK-hoz azonnal jött a szovjetesítés – sorra jelentek meg a kolhozok Kárpátalján is, ahogyan az ország más területein. A megkérdezett személyek beletörődtek az új helyzetbe: „*Nem nagyon.*”⁵⁹ „*Én nem haragszok senkire. Nem is tudnék haragudni.*”⁶⁰

⁵⁴ Barkaszi Gabriella (1934, Szernye)

⁵⁵ Orbán Dénes (1940, Szernye)

⁵⁶ Kozma Borbála (1928, Csongor)

⁵⁷ Barkaszi Kálmán (1939, Szernye)

⁵⁸ Barkaszi Gabriella (1934, Szernye)

⁵⁹ Kozma Borbála (1928, Csongor)

⁶⁰ Barkaszi Gabriella (1934, Szernye)

A rendszer viszontagságait is figyelembe véve az emberek a munkalehetőség miatt jónak gondolják azt az életet, vagy legalábbis jobbnak, mint napjainkban: „Hogymondjam neked eztet jányom, nehéz. Hát valakinek sokkal jobb vót, mint most, de valakiknek nehezebb. Ugyhogy ezt mindenki a sját maga izéjín... de én azt mondom most is, hogy akkor valahogy máskíp vót a megilhetés, mert ott vót munka mindenkinek, oszt mindenki keresett. Oszt ha egy családbul, ha dógoztak ketten, hárman vagy nígyen is, mégis csak össze jött, most meg ha dógozik egy, oszt nígy meg nem dógozik. Próbálj megilni! Hát ez a, hogy nincsen munkalehetőség.”⁶¹ Ugyanúgy a keresethez kötik azt a megállapításukat, hogy jobb volt akkor élni: „Akkor jobb vót. Nem azért, hogy mán öregszek. Nem kell perezsiválni! Na most honnit lesz a családot ellátni!”⁶² „Hát akkor. Mert lehetett keresni.”⁶³ A fiatalokra gondolva szintén azt a kort látják a jobbnak: „Hát... Nekünk, hogy mondyam. Inkább a fiatalokra hatna, mer azok panaszkodnak, mi nem panaszkodunk, meg akkor se. Meg most is kapjuk azt a kis nyugdíjt, hát panaszkodnak sokan, de én nem tudom. Mindig vót, hogy panaszkodtak, akik nem szerettek dógozni, de hát azt látom én, aki dógozik, vagy a kertbe is dógozik valamibű egy kis pinzt össze tud csinálni. Nem?! De aki a lócon ül, meg sipákol mindig, hogy nincs. Most is szidom a nyugdíjasokat! Hát 800 rubel mondom számoljátok ki, ahon vannak öten, hogy mennyit kéne kapni minden hónapba, hogy kijöjjenek. Nem?! Meg munkalehetőség sincs. Hát nektek is ugyi tanultok-tanultok, oszt akkor csak a szüeliteknek kell, nem? Hogy tudjatok magatok, vagyis hogy mondyam nem bírnátok magatok, hogy rendezni, hogy tanultok. De akkor vót ugy, hogy ingyen gyógyítottak, most aki beteg? Most betegnek nem kell, én megmondom neked: 2000 grivenyembe vót, hogy beteg vótam áprilisbe. Annyi gyógyszer! Tegnapelőtt is vótam 110 rubelirt hoztam gyógyszert. Na de hát ugy ossza be az ember ahogy.”⁶⁴

A vallás tiltása miatt nem tetszett a kommunista rendszer az embereknek: „Ugyi mán én öreg vagyok, nekem mán ugyis jó, megkapom azt a kis nyugdíjat, oszt ugy is jó. De én szerintem: jó vót. Egyfelől nem vót jó, mer a vallást tiltották a kommunisták, de a megilhetés megvót, aki dógozott. Aki olyan helyen dógozott, igazán na megvót!”⁶⁵

A kolhozosítás folyamata Szernyén is olyan hirtelen és szinte minden magyarázat nélkül ment végbe, mint szerte Kárpátalja falvaiban. A szovjet vezetés igyekezett minél előbb betagolni Kárpátalja településeit is a szocialista gazdasági modellbe: kolhozokat és szovhozokat létesítettek. A hatékonyabb termelés miatt később összevonták az újonnan megalakuló kolhozokat, így történt ez Szernye, Barkaszó és Csongor esetében is. A kolhozban a munkanapok egyhangúan teltek, és így is folytatódtak tovább az összevonás után is.

⁶¹ Orbán Dénes (1940, Szernye)

⁶² Barkaszi Kálmán (1939, Szernye)

⁶³ Barkaszi Magda (1944, Szernye)

⁶⁴ Barkaszi Gabriella (1934, Szernye)

⁶⁵ Kozma Borbála (1928, Csongor)

Összességében véve a szocialista rendszer pozitív értékelése a mai gazdasági helyzet fényében tűnik jobbnak az idős emberek szemében. A jelenkorban kevés a biztos megélhetést adó és jól fizető munkahely. Míg a kolhoz minden embernek munkát adott. Viszont a magántulajdont teljesen megszüntette, az újraelosztás azonban egyenlőtlen volt. A ranglétrán alul lévőknek alig jutott valami, mégis elég volt a megélhetéshez az emberek szerint.

A kolhozrendszer túlélte az 1991-ben megszűnt Szovjetuniót, Szernyén egészen 2000-ig működött a Kirov Kolhoz. Azután a kolhoz területeit néhány módosabb gazdának sikerült megvásárolnia, és önnálló gazdaságok jöttek létre ismét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ADATKÖZLŐK

Barkaszi Gabriella, született: 1934, Szernye (2011.08.23.)
Barkaszi Kálmán, született: 1939, Szernye (2011.08.23.)
Barkaszi Magda, született: 1944, Szernye (2011.08.23.)
Kozma Borbála, született: 1928, Csongor (2011.08.16.)
Orbán Dénes, született: 1940, Szernye (2011.08.16.)

FORRÁS

Kárpátaljai Állami Levéltár, Vörös Zászló, 1946, 2. évfolyam, 11. (20.) szám; 1947, 3. évfolyam, 23. (186.) — 62. (175.) szám

SZAKMUNKÁK

BOTLIK JÓZSEF: *Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkelet-Felvidék és Kárpátalja XIX–XX. századi történetéhez.* Budapest, 2000, Hatodik Síp Alapítvány
CSANÁDI GYÖRGY: *Sorsfordító évek sodrában.* Ungvár, 2004, PoliPrint
FEDINEC CSILLA, VEHES MIKOLA (SZERK.): *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra.* Ungvár, 2010, Argumentum Kiadó, Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Intézete
MÓRICZ KÁLMÁN: *Kárpátalja sorsfordulói.* Budapest, 2001, Hatodik Síp Alapítvány
TÓTH ESZTER ZSÓFIA: *Munkásság és oral history.* 2005, Múltunk
Хроніка Закарпаття (1867-2010). Кárpátalja évszámokban (1867–2010). Нпуково-дослідний інститут політичної регіоналістики. Серія „Studia Regionalistica” Ужгород, Видавництво УжНУ „Говерла”, 2011

INTERNETES FORRÁS

http://mmi.elte.hu/szabaddolcseszlet/index.php?option=com_tanelem&id_tanelem=835&tip=0
(2012. 04. 25.)